

Èn ils Rumantschs conscients da lur vita artistica intensiva?

Visita en l'Uffizi federal da cultura

CUN ISABELLE CHASSOT HA DISCURRI
CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ **A la testa da l'uffizi per cultura stat dapi l'onn passà Isabelle Chassot. La pli auta funcziunaria svizra per cultura na s'occupa betg sulet da litteratura, film, teater e musica. Anzi, ses uffizi promova era las linguas en Svizra.**

Nov mais essas Vos directura da l'uffizi federal per cultura. Co plaschi a Vos?

Isabelle Chassot: Enorm bain, dapli che spetgà e giavischà. D'entrar en uffizi è stà in act sportiv. Il cussegl federal m'ha elegì ils 8 da matg, l'emprim da november hai jau cumenzà. La chargia da lavur è stada intensiva e pretensiusa. Jau hai immediat gè da m'occupar da la missiva da cultura. Betg quintà avev jau cun ils problems cumbinads cun la votaziun dals 9 da favrer: Cun il program europeic Media per promover films stevan nus curt avant ina soluziun. Il di sunter la votaziun è la collavuraziun vegnida suspendida.

Forsa correspunda questa entschatta andetga gea a Voss naturel?

Jau schess auter: Jau n'hai betg gugent sch'igl è memia ruassaivel. Jau sun pli allerta sch'i marscha insatge. Cumenzar qua è stà sco da siglir en l'aua fraida. Ma damai ch'jau hai gugent aua fraida ed hai mussà ch'jau vegn da nudar bain e da tegnair la testa sur l'aua èsi tuttina stà ina buna entschatta.

Avant essas Vos stada cussegliera guvernativa a Friburg – pia la scheffa d'in departament. Uss avais Vos cusseglier federal Alain Berset sco schef sur Vos. Co è quai?

Jau sun bain stada scheffa da mes departament, ma jau aveva anc sis collegas en la regenza. Qua èsi tut auter. L'uffizi federal vegn manà strategicamain dal schef dal departament. Per preparar sia strategia sa fida el sin ses cader che evaluescha ils basegns e procura per il dialog intern ed extern cun ils chantuns. Quai è il rom en il qual ins po muventar insatge. Tge che ma plascha è d'esser pli datiers da la realisaziun. Gea, en sasez è mia vita professiunala sa midada. Jau na deploresch betg quai. Tge che na manca insumma betg èn ils aspects ch'eran liads a mia funcziun sco cussegliera guvernativa: las numerusas occurrenzas e trasora esser en la publicitad.

Tge lessas Vos muventar en l'uffizi da cultura?

L'experiencia professiunala e politica ma mussa ch'ins na duess betg vulair laschar enavos in testament per ses successur e ch'ins na duess betg vulair far tut meglier che l'antecessur. I dovra cuntinuitad en la chadaina da decisions. Ins sa chatta en ina tradiziun dad experiencias e d'ina voluntad politica. La politica culturala na mida betg cun l'arrivada d'in nov directur da l'uffizi da cultura. Ins po forsà metter intgins accents.

Tgenins èn pia Voss accents?

In da mes pli fervents giavischs è che la politica culturala vegnia considerata sco ina prioritad da la politica federala. Ins duai tegnair quint da sia impurtanza per la confederaziun, per l'identitad e la chapientscha vicendaivla. Quai n'ha gnanca da far tant cun il budget da cultura.

Quant aut è il budget?

«La politica culturala na mida betg cun l'arrivada d'ina nova directura. Ins po be metter intgins accents», di Isabelle Chassot, directura da BAK.

FOTO C. CADRUVI

Cun la biblioteca naziunala ha l'uffizi da cultura in budget annual da 140 milliuns francs. Ensem cun tut ils museums e cun la Pro Helvetia èsi enturn 220 milliuns. Sch'ins cumpareglia cun auters uffizis sa tracta da cifras vairamain bassas. L'impurtanza da la cultura na pon ins betg mesurar cun daners, mabain cun la muntada per l'identitad dal pajais, per la maniera co nus discurren ensem e co nus vivain ensem.

Tge purschida u tge schabetgs culturals han influenzà Vos?

Jau sun creschida si a Granges-Paccot. Da pitschen ensi sun jau ida mintga gievgia cun mes fragliuns a Friburg en la biblioteca populara – nus avevan liber la gievgia, betg la mesemna. Mintgin da nus dastgava prender a chasa trais cudeschs. Probabel hai jau legi tuts cudeschs d'uffants da la biblioteca. Dapi lura n'hai jau mai pli chalà da leger.

In'otra influenza ha da far cun la musica. Jau sun in carstgaun nunmusical. Tuttina sun jau stada en il chor d'uffants ed hai uschia gè access a grondas ovras sacralas. Nus avain chantà Brahms u messas da Mozart, voilà. Ma jau chantava uschè fallà ch'il dirigent m'ha ditg da mo far ir la bucca e betg chantar. Jau sun dentant stada responsabla per las musicalias dal chor. Oz na schess ins perclieg betg pli ad in uffant ch'el na duai betg chantar.

Vos avais legi bler da mattatscha. En Svizra na datti nagin premi per litteratura d'uffants sco per exempel en Svezia. Na fiss quai betg insatge per Vos? Lantschar in tal premi?

Jau chat che quai saja ina idea interessanta – quai è tut quai ch'jau poss dir. Nus sustegnain sa chapescha l'institut per la litteratura d'uffants e da giuventegna. Igl è impurtant ch'ins dat als uffants il gust ed il regl da leger.

Als uffants svizzers legian quasi mo litteratura da l'exteriur, per il solit litteratura translata.

Ed jau hai per exempel remartgà ch'jau sun ina dals paucs en Romandia ch'enconuscha il «Uorsin». Mia mam-

ma era da lingua tudestga e m'ha prelegi l'istorgia da Selina Chönz. Jau pens era che la «Heidi» da Johanna Spyri vegnia legida anc oz da tuts uffants.

Als uffants guardan forsà il film da «Heidi». La lingua dal cudesch è dentant memia antiquada. Forsa è la translaziun franzosa gea pli enclegentaivla.

Davos tut quai stat insatge fitg impurtant: Nus avain atgnamain fadia d'entrar en il mund litterar da las autras linguas svizras. Perquai chatt jau che la translaziun da litteratura svizra è uschè impurtanta.

Co avais Vos emprendì d'enconuscher il rumantsch?

Savens han ins access ad ina lingua entras amis. A l'Universitad da Friburg hai jau emprendì d'enconuscher Rumantschs ch'jau hai era visità en il Grischun. I m'ha impressiunà da vesair lur avertadad – probabel perquai ch'els san ch'els ston emprender autras linguas – e da l'otra vart lur attaschadad profunda che m'ha rendì conscienta tge ch'i vul insumma dir da discurren ina lingua minoritara. La vita culturala colliada cun il rumantsch hai jau vesì pir pli tard.

Èn ils Rumantschs insumma conscients da la vita artistica intensiva ch'è sa sviluppada en lur regiun?

Ins viva entamez quest mund e manegia che quai sa chapeschia da sasez. En cumparegliazun naziunala ed internaziunala èsi ina vita culturala intensiva che ma fa adina puspè surstar. Jau pens al chant, a la litteratura, a l'art. Ins vesa pir tge ch'ins ha sch'ins po cumparegljar cun auters.

Vos enconuschais era la chanceliera federala Corina Casanova?

Ella è stada collavuratura persunala da cusseglier federal Flavio Cotti. Da lez temp lavurava jau per Arnold Koller. Nus avevan ils bios gist in sper l'auter. Dapi lura essan nus amias. Ella discurre gea perfin dus idioms rumantschs.

Tge pensais Vos da la quarta lingua

naziunala? Sco persuna privata? E sco directura da l'uffizi da cultura?

Ins ha la tendenza da dar in numer. La segunda, la terza, la quarta. I na duess betg esser il criteri, sch'ina lingua ha uss 60 000, 90 000 u in milliun pledaders. Jau sco Romanda sun cunzunt sensibilisada ch'igl è er ina minoritad linguistica. Sco minoritad duessan nus chapir meglier tge ch'i munta da stuair sa muventar vers ina maioritad.

Il rumantsch enritgescha noss pajais ed è ina part caracteristica da la Svizra. Noss pajais pluriling duess sa render pli conscient da sias linguas sco forza d'equiliber. Las minoritads linguisticas n'èn dal rest betg las sulettas minoritads. I dat era las differentas religiuns u la dumonda da citad e champagna etc. Appartegnair ad ina minoritad duess far avair nus dapli respect per ils basegns d'autras minoritads.

Vos schais ch'ins «duess» avair dapli respect. Vuais Vos en lez cas dir ch'il respect manchia en sasez?

Entras la globalisaziun perdain nus in pau ord vista las atgnadads da noss pajais e l'impurtanza da las linguas. Per mia generaziun sa chapiva quai anc da sasez ch'ins gieva intgins onns a lavurar en in'otra regiun. Jau hai studegià a Friburg e lura lavurà intgins onns a Berna. Mes fragliuns èn stads a Winterthur e Turitg. Questa schientscha da duair emprender d'enconuscher ina altra mentalitad e cultura va oz a perder, e forsà era la schientscha che nus vivain tuts en il medem pajais. Jau ma dumond sch'ins sa insumma tge quitaids ch'ins ha en tschellas regiuns. Qua giogan gist era las medias ina rolla. Sch'jau ves co che las gasettas grondas spargnan l'emprim tar la cultura ma fa quai quitaids.

L'Uffizi federal per cultura è responsabel tar la confederaziun per la promoziun dal rumantsch. Quant savens sa fatschentais Vos sco directura insumma cun il dossier rumantsch?

Il dossier da la promoziun da linguas è segir in dals impurtants ch'ans occupescha bunamain mintga di er areguard las discussiuns actualas. Entras invitaziuns u cun discurren cun represchen-

tants da minoritads scuvr jau adina puspè novs aspects interessants. Il dossier rumantsch na sa serra mai en noss uffizi.

Tgi sa fatschenta en l'uffizi da cultura cun las linguas ed en spezial cun il rumantsch?

Jau sco directura m'engasch sin champ strategic en la politica da lingua e per la chapientscha vicendaivla. En l'operativa, en la seziun da cultura e societad, s'occupa Stéphanie Andrey da la realisaziun da la lescha ed ordinaziun da linguas e cunquai da la promoziun dal talian, rumantsch e franzos.

Igl è pia in be pitschen segment da l'uffizi da cultura?

Gea, ma igl è er in pitschen uffizi.

Quantas persunas lavuran lura insumma en Voss uffizi?

Nus avain 105 collavurats en 83 plazzas cumplainas. La biblioteca naziunala ha anc ina giada 110 plazzas.

La confederaziun sustegna ils chantuns pluriling per che lez sappian promover las linguas. Quant paja la confederaziun per il rumantsch?

Nus pajain 4,8 milliuns al Grischun per promover il talian ed il rumantsch. Quests daners vegnan duvrads en l'administraziun chantunala, per organizaziuns sco la Lia rumantscha (LR), per la Chasa editura rumantscha (CER) e per l'Agentura da novitads rumantscha (anr). La confederaziun paja gia dapi il 1920 contribuziuns, l'entschatta sa chapescha betg tant sco oz. Dapi il 2010 survegn il Grischun entras la lescha da linguas anc in sustegn da 375 000 francs sco chantun pluriling. En tut fa quai bunamain 5,2 milliuns.

Chattais Vos che quai saja bler? U pauc?

Quests meds èn il resultat d'in process politic. Ins po sa dumandar, è il magiel mez vid u mez plain? Jau chatt ch'i saja in bel import, sch'ins tschentia prioritads. Nus savain era che quests meds fan effect. En gliez senn èsi ina summa commensurada. Fissi dapli pretendissan nus era dapli prestaziuns e finamiras.

Vul quai dir: Sch'insatgi splunta e propona in bun project per la promoziun da linguas, vegn tut tenor pajà dapli?

Nus coordinassan quai sa chapescha l'emprim cun il chantun. Damai che nus stain en contact cun il chantun che ha ureglias avertas per novs projects. E nus discurren era cun la Pro Helvetia che dat era meds per projects culturals rumantschs.

Pertge la Pro Helvetia e betg l'uffizi da cultura?

Cun la nova lescha avain nus ina repartiziun da competenzas: La Pro Helvetia sustegna ils projects per stgomis culturals. Perquai è la Pro Helvetia era per nus in partenari impurtant sch'i va per stgomis tranter las communitads linguisticas.

San ils Rumantschs insumma ch'i dat questa pussaivladad tar la Pro Helvetia?

Gist perquai rend jau attent. Era la Pro Helvetia gioga ina rolla. Ils artists rumantschs pon sa drizzar cun projects u dumondas a la Pro Helvetia.